Opetus- ja kulttuuriministeriö **Lisäselvitys**
Hallitusneuvos 13.11.2023
Antti Randell

Sivistysvaliokunta
00102 EDUSKUNTA

HE 80/2023 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi opintotukilain muuttamisesta

Sivistysvaliokunta on pyytänyt opetus- ja kulttuuriministeriöltä lisäselvitystä opintotukilain muuttamista koskevan hallituksen esityksen (HE 80/2023 vp) asiantuntijakuulemisessa esille nousseesta kysymyksestä, joka liittyy opiskelijan vanhemman uuden aviopuolison tulojen huomioimiseen opintoetuuksissa ja säännöksen mahdolliseen poistamiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön lisäselvitys

Opintotukilain (65/1994) 19 §:ssä säädetään vanhempien tulojen huomioon ottamisesta opintotukea myönnettäessä. Pykälän 1 momentin mukaan muiden kuin korkeakouluopiskelijoiden vanhempien tulot otetaan huomioon opintorahaa myönnettäessä, jos opiskelija on alle 20-vuotias ja asuu vanhempansa luona. Tulot otetaan huomioon mainitun ikärajan täyttämistä edeltävän kalenterikuukauden loppuun. Vanhempien tuloja ei kuitenkaan oteta huomioon, jos opiskelija on avioliitossa tai saa opintorahan huoltajakorotusta. Jos opiskelijan vanhemmat ovat eronneet tai asuvat pysyvästi välien rikkoutumisen vuoksi erillään, vain sen vanhemman tulot otetaan huomioon, jonka luona opiskelija asuu tai on viimeksi asunut. Jos opiskelija on alle 18-vuotias ja hän on vanhempansa ja vanhemman uuden aviopuolison yhteisessä kodissa huollettavana, myös uuden aviopuolison tulot otetaan huomioon.

Momentin loppuosa, jossa säädetään siitä, kenen tulot otetaan huomioon, kun opiskelijan vanhemmat ovat eronneet tai asuvat pysyvästi välien rikkoutumisen vuoksi erillään, on lisätty opintotukilakiin vuonna 2002 voimaan tulleella lailla 1427/2001. Säännös on tätä ennen sisältynyt saman sisältöisenä opintotukiasetukseen.

Pykälän 2 momentin mukaan opiskelijalla on oikeus 11 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaiseen opintorahaan, jos vanhempien veronalaisten ansio- ja pääomatulojen yhteismäärä on enintään 43 000 euroa vuodessa. Opintorahaa vähennetään jokaista tulorajan ylittävää täyttä 1 070:tä euroa kohden viisi prosenttiyksikköä.

Opintotukilain 11 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan opintorahan määrä kuukaudessa on vanhempansa luona asuvalle opiskelijalle 38,66 euroa, kun opiskelija on alle 20-vuotias, sekä 81,39 euroa, kun opiskelija on täyttänyt 20 vuotta.

Opintotukilain 19 §:ää on muutettu viimeksi 1 päivänä elokuuta 2019 voimaan tulleella lailla 1173/2018. Samalla luovuttiin vanhempien tulojen vaikutuksesta opintorahan perusmäärään ja asumislisään, jos opiskelija on alle 18-vuotias ja asuu muualla kuin vanhempansa luona. Muutoksen jälkeen itsenäisesti asuva alle 18-vuotias opiskelija on saanut opintorahan perusmäärän ja asumislisän ilman vanhempien tuloihin perustuvaa tarveharkintaa, jos opiskelija asuu muualla kuin vanhempansa luona.

Opintotukilain 19 §:n 1 momentin säännöksen tarkoituksena on, että kaikilla vanhempiensa luona asuvilla (vanhempien yhteisessä kodissa huollettavina olevilla) alaikäisillä opiskelijoilla on opintotuen myöntämisessä samanlainen tarveharkinta riippumatta siitä, onko kyse huoltajasta tai muusta vanhemmasta. Siten samassa taloudessa asuvan perheen molempien vanhempien tulot otetaan huomioon, vaikka toinen vanhemmista ei olisikaan elatusvelvollinen. Vanhemman uuden aviopuolison tuloja ei huomioida, jos hän ei asu samassa taloudessa. Säännös koskee käytännössä vain 17-vuotiaita vanhempansa luona asuvia opiskelijoita, koska alle 17-vuotiaista maksetaan lapsilisää. Vanhempansa luona asuvan alle 18-vuotiaan opintorahan määrä on 1.8.2023 lukien 43,15 euroa kuukaudessa. Jos alle 18-vuotias vanhempiensa luona asuva opiskelija ei ole vanhempiensa tulojen perusteella oikeutettu opintorahaan, ei hänelle myönnetä myöskään opintolainan valtiontakausta.

Mikäli vanhempiensa luona asuvia alle 18-vuotiaita opiskelijoita koskeva opintotukilain 19 §:n 1 momentin säännös poistettaisiin, lieventäisi se opintotuen tarveharkintaa ja lisäisi valtion opintotukimenoja. Tarveharkinnan lieventyessä myös useammalle vanhempiensa luona asuvalle alle 18-vuotiaalle opiskelijalle voitaisiin myöntää opintolainan valtiontakaus, jos opiskelijalla olisi oikeus myös opintorahaan. Opintolainan käytön edistämistä ei voida pitää tarkoituksenmukaisena muutoksena erityisesti vanhempien elatusvelvollisuuden piirissä olevien alaikäisten kohdalla. Opintolainan käytön lisääntyminen voisi lisätä pitemmällä aikavälillä myös valtion opintolainamenoja.

Nykyisin kaikilla maksuttomaan koulutukseen oikeutetuilla toisen asteen opiskelijoilla muun muassa opetuksessa tarvittavat oppikirjat ja muut materiaalit sekä opetuksessa tarvittavat työvälineet, -asut ja -aineet ovat maksuttomia. Siten vanhempiensa luona asuvien alle 18-vuotiaiden tarve opintotukeen on vähentynyt ja myös pienituloisista perheistä tulevien opiskelijoiden tilanne on parantunut oppivelvollisuusuudistuksen yhteydessä vuonna 2021 toteutetun toisen asteen maksuttomuuden myötä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että 19 §:n 1 momentin säännöksen muutostarvetta ja erityisesti alaikäisen opiskelijan vanhemman uuden aviopuolison tulojen huomioon ottamista opintotuen tarveharkinnassa sekä muutosten tarkempia valtiontaloudellisia vaikutuksia tulisi tarkastella osana opintotukilain kokonaisuudistusta.